

Karel Absolon

Petr Zajíček

Mnoho osobností v historii naší republiky se výrazně podílelo na studiu a dokumentaci ve více vědních disciplínách. Jedním z nejvýznamnějších a nejúspěšnějších polyhistorů u nás byl Karel Absolon. Jeho jméno je spojeno především s objevováním a zpřístupňováním jeskyní Moravského krasu a také s archeologickými výzkumy na Moravě, korunovanými nálezem Věstonické venuše. Úspěchy však sklízel také na poli zoologie při

studiu temnostní fauny, kde kromě evidence již známých taxonů popsal stovky nových troglafilních a troglobiontních bezobratlých živočichů. Byl mimořádně úspěšným manažerem, ale také člověkem nesmlouvavým, který na cestě za slávou neváhal použít ostré lokty. Letos je tomu 60 let od úmrtí tohoto nepřehlédnutelného badatele a zároveň 50 let od posmrtného vydání jeho nejznámější dvoudílné monografie Moravský kras.

Návštěva 1. prezidenta ČSR T. G. Masaryka ve Věstonicích 20. 7. 1928. Absolon uprostřed. Foto archiv MZM Brno

Karel Absolon v roce 1937 na fotografii v ateliéru Langhans. Foto soukromý archiv autora

Karel Absolon se narodil 16. června 1877 v Boskovicích. Jeho otec, lékař Vilibald Absolon, zemřel ve věku 39 let na plicní chorobu roku 1882. Absolonova matka, Karla Wanklová-Absolonová (později Bufková), byla jednou ze čtyř dcer známého krasového badatele, lékaře, archeologa a speleologa Jindřicha Wankla. Již v dětství trávil Absolon hodně času se svým dědečkem při jeho výzkumech na Moravě a to zcela jistě ovlivnilo jeho budoucnost. Po smrti Karlova otce se rodina přestěhovala do Olomouce. Zde absolvoval základní školu. Prvního stupně dosáhl Absolon ve svých 11 letech a poté absolvoval dva roky Slovanského gymnázia s nepříliš valnými výsledky. Nicméně v roce 1891 absolvoval přijímací zkoušky na c. k. české státní vyšší gymnázium. Zvláště v prvních ročnících vystupoval Absolon jako student podprůměrný. Poslední ročník musel dokonce zopakovat. V roce 1898 pak úspěšně odmaturoval.

První výzkumy v Moravském krasu

Vysokoškolská studia zahájil v roce 1899 na Filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze. Již v tomto období aktivně navštěvoval Moravský kras. Jeho prvotním zájmem však nebyla speleologie, ale biologie. Ve Sloupských jeskyních zkoumal troglobiontní a troglafilní bezobratlé živočichy. Roku 1900 popsal nové druhy jeskynních chvostoskoků. Souběžně s těmito vý-

zkumy se však začal zabývat průzkumy nových jeskynních prostor, čemuž patrně přispěly i objevené postupy v nedaleké Šošůvské jeskyni, jejichž protagonisty byla rodina Broušků, majitelé pozemků – vchodu, kde dodnes stojí jimi vybudovaný hotel. Absolon zahájil systematický výzkum Sloupských jeskyní, kde učinil své první významné speleologické objevy. Částečně šel po stopách svého děda, Jindřicha Wankla, když prolongoval některé části tohoto jeskynního systému, které Wankel zkoumal a objevil. Největším Absolonovým úspěchem jeho počátečních speleologických průzkumů byl objev Nagelovy propasti v roce 1900. Zároveň pokračoval ve studiu a dokumentaci temnostní bezobratlé fauny, kterou začal doplňovat i revizí nasbíraného a determinovaného materiálu z mnoha jeskyní Evropy.

Absolonovy expedice na dno Macochy a objevné průzkumy v dalších lokalitách

Již v prvních letech 20. století začal Absolon systematicky zkoumat všechny tehdy známé jeskyně severní části Moravského krasu. Řadu dalších nově popsal a dokumentoval. Badatelův zájem směřoval hlavně na tajemství vyvěrající řeky Punkvy v Pustém žlebu a propast Macochu. Na její dno zorganizoval v letech 1901–1907 celkem čtyři výzkumné expedice, z nichž dvě byly vícedenní. Jeho cílem byl speleologic-

ký průzkum přilehlých jeskyní, jejich podrobná dokumentace, zoologický a botanický výzkum. Během těchto výprav objevil a popsal např. Pasovského jeskyni, vytypoval místa pro možný průnik do hypotetických jeskyní směřujících k Pustém žlebu, pořídil řadu fotografií a map a s dalšími účastníky expedic také vypil řadu láhví francouzského koňaku. Třídenní výpravy v roce 1905 se účastnil také věhlasný malíř Otakar Kubín, který ze dna propasti namaloval několik obrazů. Přestože Absolon našel řadu indicí k průniku do jeskyní mezi dnem Macochy a vývěrem Punkvy v Pustém žlebu, k objevení těchto předpokládaných prostor nedošlo.

V tomto období Absolon zároveň pokračoval v průzkumech dalších jeskyní. Postupně prolongoval systém Rasovny v údolí Bílé vody. Objevil také systém jeskyní Staré Rasovny. Ve spodních patrech Sloupských jeskyní nejdříve prolongoval Wanklovu jeskyně a pak sám objevil i jeskyně Netopyří jsoucí paralelně s prostorami Nagelovy propasti. V Pustém žlebu prozkoumal a zmapoval jeskyni Sedmnáctku a jeho největším heroickým speleologickým počinem byl průstup a zmapování komplikovaného jeskynního systému Propastovitě bludiště v levém svahu žlebu nedaleko Macochy. Jeho zájem směřoval i do systému Rudického propadání, kde se mu však nové prostory v pokračování proudu Jedovnického potoka

Karel Absolon (uprostřed) s badateli Václavem Sedlákem a Josefem Klusákem před hotelem Broušek ve Sloupu. Foto archiv MZM Brno

Potápěčský průzkum na dně Macochy počátkem 20. let 20. století. Foto archiv SJČR

Absolon (vpravo) během čerpacího pokusu v Rasovně v roce 1936. Foto archiv MZM Brno

objevit nepodařilo. V této lokalitě ale navrhl zajímavý projekt pro vybudování podzemní vodárny pitné vody pro obec Rudice.

Koncem prvního desetiletí 20. století Absolon zahájil mnohaletou sérii zahraničních výprav na Balkán s cílem objevovat a dokumentovat troglobiontní jeskynní faunu.

Objevy Punkevních jeskyní, nové Kateřinské jeskyně a jejich zpřístupnění veřejnosti

Roku 1909 se Absolon spolu s dalšími členy sekce pro výzkum jeskyní při brněnském Klubu přírodovědném zaměřil na jeskyně v blízkém vývěru Punkvy v Pustém žlebu. Jedna z jeskyní byla klíčem k objevu prvních prostor Punkevních jeskyní, kam badatelé pronikli dne 26. září. Zároveň se členové sekce podíleli na objevu pokračování Kateřinské jeskyně. V tomto období se také začaly ozývat kritické anonymní hlasy na některé Absolonovy praktiky. Právě objev nové Kateřinské jeskyně byl nejvíce diskutovaným momentem, protože před Absolonom v jeskyni bádal mlynář Rubeš ze Skalního mlýna, a když Absolon rozpoznal blížící se objevy nových prostor, práce Rubešovi zakázal a objevy učinil sám. Nicméně Kateřinská jeskyně včetně nových objevů a první prostory Punkevních jeskyní byly roku 1910 upraveny, elektricky osvětleny a zpřístupněny veřejnosti. Absolon tak začal naplno využívat i své mimořádné manažerské schopnosti.

Zvláště v Punkevních jeskyních pokračovaly objevné speleologické průzkumy. Ke sporům docházelo i mezi členy výzkumné sekce, s mnohými z nich Absolon postupně končil spolupráci. Přesto se podařilo pronikat do dalších částí Punkevních jeskyní, směrem k Macošce. Hlavní části těchto objevů byly upraveny a připojeny k prohlídkové trase. Roku 1914 se podařilo prostory Punkevních jeskyní spojit se dnem Macochy. Dne 14. 5. téhož roku si mohli první návštěvníci prohlédnout propast při fascinujícím pohledu z jejího dna.

Absolonovy badatelské úspěchy na Balkáně

Souběžně s výzkumem a soustavou dokumentací jeskyní v Moravském krasu podnikal Absolon další výpravy do zemí pozdější Jugoslávie, převážně do Bosny, Hercegoviny a Černé Hory. Velkých objevných úspěchů dosáhl v rozsáhlém jeskynním systému Vjetrenica na Popově polji. Kromě objevů nových prostor (Absolonův kanál) zde popsal řadu nových troglobiontních živočichů a podílel se na sběru, dokumentaci a katalogizaci již známých taxonů. Bezesporně největším úspěchem byl objev nového rodu slepého jeskynního brouka, který byl pojmenován *Scotoplanetes arensdorffiamus*. Rozsáhlé výzkumy a dokumentaci učinil také v oblastech Ombly a okolí Trebinje. Opakovaně však navštěvoval i další významné části balkánského krasu (pohoří Lebršnik, Mosor ad.).

První světová válka způsobila přerušení těchto expedic, po válce se však Absolon na Balkán ještě několikrát vrátil. V rozmezí let 1908–1922 podnikl celkem devět expedic. Až na poslední výpravu v roce 1922, kdy se svými kolegy absolvoval cestu automobilem Laurin a Klement, cestoval výhradně často komplikovanou železniční dopravou a v oblastech výzkumu pak místními povozy, které převážely nemalé množství expedičního materiálu.

20. a 30. léta, další speleologické výzkumy a objevy v Moravském krasu, biologii střídá archeologie, budování pavilonu Anthropos v Brně

Po úspěších při objevování a zpřístupňování Punkevních jeskyní zahájil Absolon již v roce 1918 přípravné práce směřující k průniku do dalších hypotetických prostor tohoto podzemního systému. Tentokrát se zaměřil na větev protékanou aktivní Punkvou. Tušil, že nejsnazší cesta k objevům bude jeskyní proti proudu vývěru Punkvy v Pustém žlebu, která končila Wanklovým sifonem. Potápěčská technika tehdy neumožňovala průnik těmito vodou plně zatopenými částmi, proto začátkem roku 1920 najal Absolon speciální vojenský kamenovrtací oddíl mladého poručíka Slámy. Postupným sestřelením stropu sifonu se dne 16. 5. otevřely volné prostory protékané Punkvou a Absolon se svými spolupracovníky nové části jeskyní prozkoumal. Nečekaným objevem byla suchá větev s překrásnou krápníkovou výzdobou, Pohádkové a Skleněné dómy. O rok později byla část těchto prostor (krátká vodní

plavba a Masarykův dům) elektricky osvětlena a zpřístupněna veřejnosti motorovými čluny.

Zároveň s těmito průzkumy započala v plném rozsahu i Absolonova archeologická činnost. V tomto oboru byl Absolon experty opakovaně kritizován za časté neodborné zásahy. Nicméně tyto neduhy dokázala plně převážit Absolonova úspěšná popularizace české archeologie a jeho slavných objevů u nás a hlavně v zahraničí. Zpracováváním archeologického materiálu v Moravském zemském muzeu byl Absolon pověřen již při převádění sbírek Martina Kříže a Karla Jaroslava Mašky. Bylo to však v době Absolonových expedic na Balkán a jeho souběžných speleologických výzkumů v Moravském krasu, takže zpracovávání a katalogizaci archeologického materiálu příliš úsilí nevěnoval. I počátkem 20. let tato situace přetrvávala, avšak učinil první kroky k významné popularizaci archeologických sbírek. Když roku 1922 došlo při rozšiřování cesty v polích u Dolních Věstonic k náhodnému nálezů shlu ku kostí mamuta, začal se Absolon o lokalitu zajímat. Po prostudování historických materiálů z oblasti zahájil v roce 1924 v místě nálezů první archeologické vykopávky. Lokalita výzkumu v Dolních Věstonicích se postupně rozšiřovala a rozsáhlé množství archeologických a paleontologických nálezů z období osídlení lovci mamutů před 25 000–30 000 lety bylo korunováno nálezem nejslavnějšího artefaktu moravské archeologie – Věstonické venuše. Objev byl učiněn roku 1925. Absolon se významně postaral o obrovskou propagaci nálezů z této lokality hlavně v zahraničí.

Expozice v pavilonu Anthropos v roce 1935. Foto archiv MZM Brno

Na základě těchto úspěchů na poli archeologie a paleontologie nechal Absolon vybudovat v brněnských Pisárnkách pavilon Anthropos, kde roku 1928 představil výsledky svých prací formou atraktivní expozice. Projekt podporovali mj. T. G. Masaryk či Tomáš Baťa. Pavilon s expozicí původu a pradějin lidstva, který byl samozřejmě mnohokrát přemístěn a obměněn, patří dodnes k nejvýznamnějším hmatatelným monumentům Absolonovy práce. Kompletní kostru smontovanou z nálezů v Předmostí a model mamuta srstnatého dodnes návštěvníci Anthoroposu obdivují.

Na přelomu 20. a 30. let se Absolon intenzivně věnoval výzkumům na aktivním toku řeky Punkvy v Punkevních jeskyních. Dalším postupům k Macošce však bránily hluboké sifony. V letech 1928–1929 nechal vyprojektovat a prorazit 240 metrů dlouhou odvodňovací štolu, díky které snížil hladinu Punkvy v jeskyni o několik metrů. Poslední překážkou však zůstal přes 30 metrů hluboký tzv. Zlý sifon. Ten byl roku 1933 vyčerpán soustavou pump a tím se podařilo propojit dno Macochy s Pustým žlebem také vodní cestou. Ve skalním masivu nad zlým sifonem byla nad hladinou vystřižena chodba a od 1. července slavnostně zahájena vodní plavba Punkevními jeskyněmi, jak je známa dnes.

V průběhu 30. let Absolon pokračoval nejen ve speleologických výzkumech na území Moravského krasu (závrt Městikád', Rasovna, Kateřinská jeskyně, Zazděná ad.), ale i ve výzkumech archeologických. Nutno připomenout vykopávky z 2. poloviny 20. let v jeskyni Pekárna a především řadu zachraňovacích akcí na klasickém tábořišti lovců mamutů v Předmostí u Přerova.

Karel Absolon s rodinou před vilou ve Všeťčkově ulici v Brně v roce 1946. Foto archiv MZM Brno

Obsáhlá publikační činnost Karla Absolona

Již od prvních let badatelské činnosti na konci 19. století začal Absolon vydávat odborné články v našich, později i zahraničních časopisech. V roce 1905 vydává svoji první monografii Propast' Macocha. V této době začaly vycházet i sešitové díly výpravné velkoformátové publikace Kras Moravský a jeho podzemní svět. Komplexně pak kniha s množstvím hlubotiskových fotografií a zpracovaných map vybraných jeskynních systémů vyšla v roce 1911. Dodnes patří tato publikace k nejkrásnějším knihám o Moravském krasu a mezi sběrateli je stále vyhledávána. Od zpřístupnění Punkevních jeskyní a Kateřinské jeskyně vycházely aktualizované knížky o Moravském krasu v podobě průvodců. Mezitím vycházely Absolonovy odborné články o biospeleologických i speleologických výzkumech u nás i v zahraničí. Od 20. let pak i články archeologického zaměření. Absolonova aktivní publikační činnost pokračovala. Na sklonku života Absolon připravoval několik obsáhlých publikací o výzkumech na Balkáně (Travunija, Ombla), které však vydány nikdy nebyly, zůstaly pouze v unikátní rukopisné podobě. Zároveň připravoval i obsáhlé dvoudílné dílo Moravský kras, jež vyšlo v nakladatelství Academia deset let po jeho smrti.

Karel Absolon se proslavil nejen svými biologickými, speleologickými a archeologickými objevy, ale také nebývalými manažerskými schopnostmi, mravenčí pílí při dokumentační práci a obsáhlou publikační činností. Zemřel v Brně 6. října 1960 ve věku 83 let.